

Essay

Van klimaatverandering naar klimaatrechtvaardigheid: verhalen voor een systeemverandering van onderuit

Ewoud Vandepitte

UAntwerpen

Ewoud.vandepitte@uantwerpen.be

Dit werk werd gefinancierd door het FWO (beursnummer 11G9122N).

Met dank aan Frédéric Vandermoere, Ilse Loots, Anneleen Kenis, Josefine Vanhille, Gert Van Hecken, Didier Boost en Benoît El-Achkar voor de feedback en steun tijdens het schrijfproces.

‘What do we want? Climate Justice! When do we want it? Now!’ In het voorjaar van 2019 weerklinkt die slogan door de Brusselse straten. Youth for Climate bracht, geïnspireerd door Greta Thunberg, duizenden scholieren op straat om hun ongenoegen te uiten over de klimaatcrisis. Ze richtten hun pijlen daarbij vooral op het gebrek aan klimaatactie door overheden. De schoolstakers vormden een belangrijk onderdeel van een wijdere protestgolf die breed maatschappelijk debat op gang trok – iets waar de klimaatbeweging in die mate niet eerder in was geslaagd. Om die klimaatbeweging en haar maatschappelijke invloed te begrijpen is het belangrijk te kijken naar de verhalen die ze brengen. Want hoe maatschappijen omgaan met de klimaatcrisis hangt mee af van de strijd om het verhaal. De schoolstakers brachten relatieve vernieuwing in de klimaatbeweging door hun nadruk op het intergenerationale, maar op veel vlakken zijn ze ook een verderzetting van eerdere klimaatbewegingen (De Moor et al. 2021). Zo circuleert bovenstaande slogan rond klimaatrechtvaardigheid al sinds de klimaattop van Kopenhagen in 2009 (Kenis 2021).

In dit essay spits ik me toe op het vaak gehoorde concept *climate justice* – klimaatrechtvaardigheid. Hoewel dit als concept ook wordt gebruikt door middenveldorganisaties en beleidsmakers, verkreeg het

haar huidige populariteit via de vertolking door sociale bewegingen, meer bepaald als een verhaal dat ijvert voor diepgaande verandering van onderuit (Kenis en Mathijs 2014; Schlosberg en Collins 2014). Ik hanteer hierbij een narratieve lens. Narratieven of verhalen zijn sociale constructies die het heden met toekomst en verleden linken (Polletta en Gardner 2015). Doordat ze niet enkel ons rationele, maar ook ons emotionele en normatieve aanspreken, worden ze gezien als ‘uniek om tot actie aan te zetten’. We kunnen ze analyseren door te kijken naar de narratieve kernelementen zoals de belangrijkste actoren, hun probleemdefinitie, oplossingen en voorgestelde acties (Bushell et al. 2017).

Ik zal in dit stuk beargumenteren dat klimaatrechtvaardigheid binnen de klimaatbeweging best kan worden begrepen als een strategisch ontworpen achtergrondverhaal. Het analyseert klimaatverstoring¹ als vervlochten met sociale ongelijkheid en benadert klimaatontwrichting als een politieke kwestie die systemische verandering vergt. Daaraan wordt een strategie gekoppeld gericht op het verbinden van verschillende sociale bewegingen. Het klimaatrechtvaardigheidsverhaal ontwikkelde zich daarbij als tegenreactie op het gevestigde verhaal van ‘uitstootmanagement’. De historisch ontwikkelde spanning tussen beide achtergrondverhalen blijft bovendien ook in de huidige klimaatbewegingen voor frictie zorgen (Kenis 2021; Marquardt 2020).

Zowel het verhaal van uitstootmanagement als van klimaatrechtvaardigheid presenteer ik hier als ideaaltypische constructies. Omwille van de helderheid focus ik me hierbij op de uiteinden van het spectrum dat beide verhalen tegenover elkaar vormen. Dat maakt dat de vele grijstinten tussenin minder aan bod komen maar heeft als voordeel dat het wel die bewegingsvertolkingen belicht die vaak uit het oog worden verloren bij analyses van klimaatverhalen (Swyngedouw 2020).

Ik baseer me op bestaande literatuur over de klimaatbewegingen en op eigen voortlopend geëngageerd onderzoek over en met die beweging (Vandepitte en Vandermoere 2018). Daarbij neem ik een positie in als ‘metgezel’, met als doel aan de klimaatbeweging bij te dragen via kritische reflecties die zowel nabijheid als afstand vergen (Temper, McGarry en Weber 2019). Vooraleer op het klimaatrechtvaardigheidsverhaal in te gaan, bespreek ik het gepercipieerd dominante verhaal van uitstootmanagement en enkele kritieken erop.

Uitstootmanagement: de mensheid versus de broeikasgassen

Samengevat gaat het verhaal van uitstootmanagement als volgt. Omdat de mensheid teveel broeikasgassen zoals CO₂ uitstoot, warmt het klimaat op. Wetenschappers tonen dat onweerlegbaar aan. Die opwarming zorgt voor onder andere zeespiegelstijging en extremer weer. Zo bedreigt klimaatverandering mens, dier en ecosysteem.

¹ Klimaatverstoring beschouw ik niet als een neutraal fenomeen, maar als moreel en sociaal probleem dat betrokkenheid vergt. Daarom verkies ik de termen klimaatverstoring, -ontwrichting en -crisis; boven de neutraler klinkende termen als klimaatverandering of -opwarming.

De oplossing is de uitstoot te doen dalen. Dit is zeer urgent. Daarom vragen burgers allerhande aan politieke leiders om de handen ineen te slaan en ambitieuze actie te ondernemen om de overgang naar een koolstofneutrale toekomst te begeleiden.

Dat verhaal wordt in de Belgische context bijvoorbeeld vertolkt door het initiatief *Sign for my future* (SFMF) (Kenis 2021). SFMF probeerde via een brede petitie de burgerbevolking te mobiliseren om naar de overheid draagvlak voor klimaatbeleid te tonen. In aanloop naar de verkiezingen van 2019 verzamelden ze hiervoor 267.000 handtekeningen en kregen steun van onder meer vakbonden en milieuverenigingen, academici en bedrijfsleiders. Concreet vroeg het een klimaatwet die nationale koolstofneutraliteit tegen 2050 verankert, een investeringsplan en een onafhankelijke adviesraad die het proces mee opvolgt². Daarvoor maakte het gebruik van vrijwilligers die op straat handtekeningen ophaalden, tv-spotjes³ en affiches die jongeren toonden met boodschappen zoals ‘ik wil later shoppen voor schoenen, niet voor zwemvliezen⁴.

Het verhaal van uitstootmanagement werd internationaal ontwikkeld als antwoord op de vraag hoe om te gaan met klimaatverstoring. Goodman (2016) beschrijft hoe eind jaren tachtig van de vorige eeuw het IPCC werd opgericht in de schoot van de Verenigde Naties met als doel inzichten uit de klimaatwetenschap naar beleidsmakers te communiceren. Vanuit overheden, bedrijven en ook internationale ngo-coalities zoals *Climate Action Network* ontstond daarop een beleidsagenda om broeikasgasemissies te beperken. Het is in die vorm dat uitstootmanagement aan populariteit won en maatschappelijk bewustzijn deed groeien rond het bestaan van klimaatverstoring.

De term ‘uitstootmanagement’ komt van mijn hand, maar dit ideaaltype is in grote lijnen gebaseerd op wat Kenis (2021) en delen van de klimaatbeweging als het ‘mainstream’ verhaal aanduiden en wat Swyngedouw (2020) de ‘post-politieke klimaatconsensus’ noemt. Doel van dit verhaal is het beheersen van de klimaatcrisis, en het blijft daarbij grotendeels binnen de gegeven maatschappelijke structuren van een op groei gericht (kapitalistisch) wereldsysteem (Bullard en Müller 2012). In een brede zin is het verhaal van uitstootmanagement daarom ‘eco-modern’ omdat het de huidige laat-moderniteit probeert te vergroenen als gepaste manier om met klimaatverstoring om te gaan (Anshelm en Hultman 2014).

Binnen de brede contouren van bovenstaande schets bestaan er uiteraard erg veel verschillende, zelfs incompatibele, vertolkingen (Bullard en Müller 2012). Denk bijvoorbeeld aan de voortdurende discussie over kernenergie als belemmering of net als opstap naar een klimaatneutrale samenleving. Bovendien kunnen actoren op verschillende momenten andere verhalen vertolken, en kunnen verhalen onderling worden vermengd. De noemers ‘dominant’, ‘mainstream’ of ‘uitstootmanagement’ zijn bovendien geen zelf-identificerende labels, maar zijn homogeniserende constructies, door critici ontworpen om zich af te zetten tegen een als dominant

² <https://www.bondbeterleefmilieu.be/artikel/10-veelgestelde-vragen-bij-campagne-sign-my-future>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=St7TXXI-vhs>

⁴ <https://www.fauconsrouges.be/actualites/sign-for-my-future/>

gepercipieerd verhaal. Dat maakt ze echter nog geen grondloze verzinsels. De diverse vertolkingen van het uitstootmanagementverhaal delen kernelementen: om broeikasgassen te bestrijden moet er over tegenstrijdige belangen heen verenigd worden. Hierbij zijn overheden centraal om hun bevolking te behoeden voor uit de hand lopende klimaatverandering, en dit vooral via (technologische) aanpassingen binnen de bestaande sociale machtsverhoudingen en binnen de verder groeiende economie.

Dit mainstream verhaal brengt op diens beurt nieuwe spanningen teweeg, waarvan ik er drie kort beschrijf. Ten eerste kwamen gevestigde belangen zoals de fossiele industrie in het verweer. Zij richtten zich op het tegengaan en vertragen van het voorgestelde klimaatbeleid door twijfel te zaaien over het bestaan, de oorzaak of de omvang van klimaatverstoring (Oreskes en Conway 2011), of over de mogelijkheid en wenselijkheid van diepgaande maatregelen (Lamb et al. 2020).

Een tweede reactie kwam voort uit de tegenvallende resultaten van uitstootmanagementbeleid: ondanks een groeiend maatschappelijk bewustzijn en steeds tastbaarder klimaatverstoring blijft de mondiale broeikasgasuitstoot stijgen (Goodman 2017). Swyngedouw (2020) benoemt het mainstream verhaal daarom als een 'impotente consensus'. Met die groeiende kloof tussen wat nodig is en wat er wordt gedaan, verkleint de mogelijkheid om te verhinderen dat klimaatverstoring de drempel bereikt waarop het een zelf-escalerend proces wordt (IPCC 2021). Het is vanuit die tekortkoming dat klimaatbewegingen al twee decennia mobiliseren en van overheden een doorgedreven uitstootvermindering eisen. Zo vertolken ze mee kernelementen van het uitstootmanagementverhaal. Groepen zoals Youth for Climate die ontstonden in 2018 leggen daarbij extra nadruk op de urgentie. Ze eisen verre gaande maatregelen van overheden, slaan een meer kritische toon aan tegenover politieke leiders en voeren meer ongehoorzame acties uit zoals spijbelen.

Een derde reactie groeide vanaf de late jaren negentig uit de Environmental Justice beweging en de andersglobaliseringsbeweging (CorpWatch et al. 2002). Zij bekritiseerden het uitstootmanagementverhaal omdat het te weinig rekening houdt met sociale en politieke ongelijkheden (Bullard en Müller 2012; Gesnat 2015; Schlosberg en Collins 2014). Uit die kritieken groeide klimaatrechtvaardigheid als 'tegenverhaal'. Ik bespreek eerst deze kritieken uitvoeriger vooraleer op het verhaal van klimaatrechtvaardigheid in te gaan.

Veranderen om bij hetzelfde te blijven? Kritieken op het uitstootmanagementverhaal

Een eerste kritiek luidt dat het uitstootmanagementverhaal zou veronderstellen dat 'iedereen in dezelfde boot' zit: de mensheid als geheel wordt verantwoordelijk geacht voor klimaatverstoring (Swyngedouw 2020). Die verantwoordelijk kan dan

wel gedeeld zijn, ze is zeer ongelijk (Schlosberg en Collins 2014). Vroeggeïndustrialiseerde landen zoals België stootten zowel historisch als vandaag per capita (en soms ook absoluut) veel meer uit dan later, of niet-geïndustrialiseerde landen. Ook binnen landen is de bijdrage aan klimaatverstoring ongelijk verdeeld: in België bijvoorbeeld blijkt een hoog inkomen de beste voorspeller van hoge huishoudelijke emissies (Levay, Vanhille, Goedeme en Verbist 2020). Bovendien zorgt hogere sociale ongelijkheid voor hogere statusconsumptie en zo voor hogere uitstoot (Wilkinson en Pickett 2010). Daarbovenop treffen negatieve gevolgen van de klimaatcrisis sociaal kwetsbaarder groepen extra hard omdat zij doorgaans minder economische en sociale mogelijkheden hebben om zich te wapenen tegen die gevolgen (Schlosberg en Collins 2014). Klimaatverstoring vergroot op die manier bestaande ongelijkheden en ook de recente overstromingen in Duitsland en Wallonië lijken dit patroon te bevestigen (Correia 2021). Ten slotte kan ook klimaatbeleid extra ongelijkheden veroorzaken die op hun beurt weerstand oproepen. Denk bijvoorbeeld aan de Franse benzinetaks waartegen de gele hesjes in opstand kwamen (Gössling en Humpe 2020; Martin en Islar 2020). Klimaatverstoring is dus vervlochten met sociale ongelijkheden.

Een tweede kritiek stelt dat het verhaal van uitstootmanagement klimaatverstoring te veel behandelt als een geïsoleerd probleem van broeikasgassen (Gesnat 2015). Het Belgische Climate Justice Camp, een Brusselse groep die zich sinds 2019 richt op inhoudelijke reflectie, stelt bijvoorbeeld ‘De mainstream conversatie [...] legt meestal te veel nadruk op CO₂-emissies en -consumptie, terwijl structurele oorzaken van klimaatverandering en kwetsbaarheid genegeerd of geminimaliseerd worden’ (Climate Justice Camp 2019). Eerder dan een geïsoleerd probleem zien zij klimaatverstoring als symptoom van een onderliggend sociaal systeem. Dat systeem creëert zowel sociale ongelijkheden als dat het door interne groei dwang leidt tot overschrijden van verschillende planetaire grenzen en zo tot onder meer klimaatverstoring en grootschalig biodiversiteitsverlies. De groei dwang van dat systeem kan daarbij onmogelijk worden ontkoppeld van ecologische uitstoot: een zogenaamd ‘groene groei’ uit de crisis is dus geen optie (Hickel en Kallis 2020). De meeste van die critici benoemen dat systeem als ‘kapitalisme’ (Bullard en Müller 2012; Gesnat 2015; Klein 2014)⁵. Volgens Swyngedouw (2020) wil het dominante verhaal daarbij enkel veranderen om vooral niet te diep te moeten veranderen. De focus op CO₂-maatregelen is in die optiek een vorm van symptoombestrijding die de aandacht afleidt van meer fundamentele systeemverandering. Sommige critici stellen dan ook dat het uitstootmanagementverhaal meer de bestaande verhoudingen dan het klimaat beschermt (Gesnat 2015).

Een derde kritiek meent dat het uitstootmanagementverhaal onvoldoende aandacht heeft voor machtsongelijkheid en voor de manieren waarop gevestigde belangen verduurzaming tegenwerken (Klein 2014). Die machtsongelijkheid kan het

⁵ Voor verdere discussie over de betekenis van de term ‘kapitalisme’ in de context van ecologische grenzen: zie Kallis, Kerschner en Martinez-Alier (2012). Voor discussie over wat gebruik van die term teweeg brengt: zie Latour (2014).

inzetten van oplossingen verhinderen wanneer groepen die afhankelijk zijn van onduurzame productiemethoden aan hun status vasthouden en verandering tegenwerken (Geels 2014). Tegelijk suggereert Maïka De Keyzer (2016) op basis van historisch onderzoek naar sociale omgang met erosie dat meer egalitaire maatschappijen beter gewapend zouden zijn tegenover sociaal-ecologische uitdagingen. In geval van klimaatontsporing vergt het beperken van de opwarming van de aarde dat de fossiele industrie de winning van steen- en bruinkool, olie en gas vervroegd afbouwt (McGlade en Ekins 2015). Het in de grond houden van fossiele brandstoffen gaat echter in tegen de businessmodellen van die industrieën (Piggot 2018). Tegelijk blijven bedrijven uit de fossiele industrie verder investeren in ontginning, lobbyen ze actief tegen klimaatbeleid (InfluenceMap 2019), zaaien ze nog steeds klimaatwijfel (Cochez en Walraven 2019) en co-organiseren ze repressie van milieubeschermers (Global Witness 2020). Critici problematiseren dan ook dat binnen het uitstootmanagementverhaal deze industrietakken uitgenodigd worden om deel van de oplossing uit te maken (Corporate Europe Observatory 2021).

In reactie op dergelijke beperkingen van het uitstootmanagementverhaal winnen pleidooien voor diepgaander systeemverandering terrein. Omdat systemische transformaties per definitie fricties en weerstand oproepen (IPBES 2019), impliceren ze het verstoren van machtsconstellaties (Temper et al. 2018). Dat vergt het zichtbaar maken van ongelijkheid en machtsverschillen, en dus een politiserende aanpak (Kenis en Mathijs 2014; Schouten 2017). Daarom kijken auteurs naar sociale bewegingen om mee ‘van onderuit’ verandering te brengen (Bond 2011). Protest zoals dat van de gele hesjes of dat van de klimaatstakers kan namelijk verrassend snel opwellen en gangbare visies en praktijken veranderen (Otto et al. 2020). Het verhaal van klimaatrechtvaardigheid heeft net dat voor ogen.

Klimaatrechtvaardigheid: verander het systeem, niet het klimaat

Net als het dominante verhaal van uitstootmanagement benader ik klimaatrechtvaardigheid als strategisch achtergrondverhaal. Volgens Schlosberg en Collins (2014) werd het concept klimaatrechtvaardigheid eerst gebruikt binnen academische ethiek en daarna door ‘elite- ngo’s’ die ermee verwezen naar het recht op ontwikkeling en industrialisatie in het kader van de VN-klimaatonderhandelingen. Pas vanaf de late jaren negentig van de vorige eeuw wordt klimaatrechtvaardigheid door basisbewegingen gearticuleerd in een verhaal dat zich richt op bewegingsopbouw. Die klimaatrechtvaardigheidsbeweging vormt zich als tegenreactie op grote vervuilers en de dominante vormen van klimaatpolitiek zoals emissiehandel (CorpWatch et al. 2002).

Deze meer antagonistische articulatie van klimaatrechtvaardigheid vindt zijn intellectuele wortels grotendeels in de Amerikaanse Environmental Justice-bewe-

ging die sinds de jaren tachtig milieuvervuiling linkte met raciale en economische achterstelling (Martinez-Alier et al. 2014). Rond 2004 wordt dit Environmental Justice-kader opgepikt door delen van de andersglobaliseringsbeweging die een progressief antwoord zoeken op het mainstream klimaatbeleid (Almeida 2019). In aanloop naar de klimaattop in Kopenhagen in 2009 komt deze articulatie zichtbaarder naar voor via het wereldwijde ngo-netwerk Climate Justice Now en het Europese netwerk van basisgroepen Climate Justice Action (Kenis en Mathijs 2014). In wat volgt schets ik hoe het klimaatrechtvaardigheidsverhaal het probleem vorm geeft, wat het als mogelijke oplossingen ziet en wie daarin welke rollen toebedeeld krijgen.

Het klimaatrechtvaardigheidsverhaal benadert klimaatverstoring in de eerste plaats als probleem van sociaal-ecologische onrechtvaardigheid (Schlosberg en Collins 2014). Dit vanwege de ongelijkheden op vlak van wie aan klimaatverstoring bijdraagt, kwetsbaarheid voor de effecten ervan en op wie de kosten van klimaatbeleid worden verhaald. Waar de kritiek op het uitstootmanagementverhaal was dat het zich beperkt tot symptomen, verbreedt klimaatrechtvaardigheid de focus naar ongelijke sociale relaties die als grondoorzaak van het probleem worden gezien (Gesnat 2015). Het zijn die maatschappelijke relaties die het klimaatrechtvaardigheidsverhaal wil transformeren om zowel klimaatverstoring als sociale onrechtvaardigheid aan te pakken. De vaak in slogans geëiste ‘system change, not climate change’ wordt in dat verhaal vertolkt als een emancipatorische omslag richting een meer egalitaire en ecologisch duurzame maatschappelijke ordening (Chatterton et al. 2013). Veeleer dan van de gevestigde sociale orde te vertrekken – zoals het verhaal van uitstootmanagement wordt verweten – wordt gesteld dat ‘een andere wereld mogelijk is’. Klimaatverstoring en de bredere ecologische crisis worden zo niet enkel als zich voltrekkende rampen onthaald, maar omdat de systeemcontradicties erin zo duidelijk zouden zijn biedt het eveneens de kans om een betere wereld te bouwen (Klein 2014).

Tegenover stappen naar die gewenste systeemverandering zet het klimaatrechtvaardigheidsverhaal zich af tegenover de zogenaamde ‘valse oplossingen’ (Bond 2011). Dit zijn als klimaatvriendelijk voorgestelde maatregelen en technologieën die onvoldoende ecologisch zouden zijn en/of onrechtvaardige kostenverdelingen kennen. Vaak worden die gezien als verdieping van huidige ongelijke en/of onduurzame relaties, terwijl het klimaatrechtvaardigheidsverhaal die net wil transformeren. Voorbeelden zijn de emissiehandel die als uitbreiding van de marktlogica wordt gezien, of agrobrandstoffen die omwille van de landroof en toegenomen industrialisering kosten zouden afwentelen op het globale zuiden. Hierbij is het opmerkelijk dat die ‘valse oplossingen’ vaak veel duidelijker in beeld komen dan wat dan de ‘echte’ oplossingen inhouden.

In het klimaatrechtvaardigheidsverhaal krijgen (multinationale) bedrijven de rol als duidelijke tegenstander. Een vroege bewegingspublicatie draagt bijvoorbeeld

de naam *Greenhouse Gangsters vs Climate Justice* waarbij die eerste term slaat op grote oliebedrijven (Bruno, Karliner en Brotsky 1999). De Brusselse directe-actiegroep Act For Climate Justice hanteert dan weer de slogan ‘Stop Climate Criminals’⁶. Die laatsten organiseerden in maart 2019 bijvoorbeeld een blokkade van het investeringskantoor van de bank BNP Paribas Fortis – een actie die aansluit bij de op delegitimatie gerichte ‘divestment’-strategie om die banken en (publieke) instellingen zoals universiteiten en musea onder druk zetten om investeringen in fossiele bedrijven te stoppen en sponsordeals ermee te schrappen (Lajarthe en Zaccai 2017). Een andere strategie waarin die oppositie tegenover fossiele bedrijven duidelijk zit is die van ‘blockadia’: het onder meer via directe acties tegengaan van (lokale) fossiele infrastructuurprojecten met als doel fossiele brandstoffen in de grond te houden (Klein 2014). In Antwerpen is er bijvoorbeeld de groep Ineos Will Fall die sinds 2020 strijdt tegen een nieuwe petrochemische ‘plasticfabriek’⁷. Die groep inspireerde zich dan weer gedeeltelijk op het Duitse Ende Gelände (vrij te vertalen als ‘tot hier en niet verder’). Deze coalitie organiseert sinds 2015 jaarlijkse acties van burgerlijke ongehoorzaamheid waarbij duizenden deelnemers bruinkoolmijnen betreden (Vandepitte, Vandermoere en Hustinx 2019).

Overheden worden in het klimaatrechtvaardigheidsverhaal vaak gezien als onderdeel van een problematisch systeem, waarbij politieke leiders onvoldoende hun verantwoordelijkheid opnemen om de klimaatcrisis op sociale wijze aan te pakken (Goodman 2016). Act for Climate Justice, de Belgische groep die waarschijnlijk het meest bij het antagonistisch ideaaltypen aanleunt, bezette bijvoorbeeld eind 2018 de ruimte voor het federaal parlement, en verklaarde daarbij:

We zijn hier om te laten weten dat we onze verantwoordelijkheden zullen opnemen tegenover een regering die dit niet doet. We zijn klaar om in actie te komen om de politieke leiders te dwingen af te zien van hun enkel-op-winst-gericht systeem en de nodige radicale maatregelen te nemen.⁸

Die antagonistische houding naar overheden (en bedrijven) gaat vaak gepaard met meer versturende actiemethoden. Het is echter geen kenmerk van de bredere klimaatbeweging. Bijvoorbeeld de gematigdere klimaatcoalitie – een platform van meer dan tachtig grote en kleine middenveldorganisaties – benadert de overheid vooral als mogelijke partner waarvan zij sociaal rechtvaardige klimaatplannen eisen. Zij formuleren daarom beleidsaanbevelingen en organiseren grote betogingen.

Een laatste rol in het klimaatrechtvaardigheidsverhaal wordt vertolkt door sociale bewegingen en burgers in verzet. In tegenstelling tot het uitstootmanagementverhaal dat verandering ‘van bovenaf’ zou willen doorvoeren stelt het klimaatrechtvaardigheidsverhaal zich voor als een ‘verandering van onderop’ (Almeida 2019). Dit verhaal ambieert daarbij om een integrerend kader te bieden om verschillende

⁶ <http://actforclimatejustice.be/samen-zijn-we-onstopbaar/>

⁷ <https://ineoswillfall.com/>

⁸ <http://actforclimatejustice.be/act/de-verklaring/>

sociale en ecologische strijden met elkaar te linken. In die zin begrijp ik klimaatrechtvaardigheid dan ook als metanarratief: als een poging om het momentum van de klimaatcrisis aan te wenden om een overkoepelend verhaal te vormen. Zo reikt het Belgische Climate Justice Camp de hand naar bewegingen tegen racisme en seksisme⁹, en gingen activisten van de eerder genoemde campagne Ineos Will Fall stakersposten bezoeken om hun syndicale eisen te ondersteunen¹⁰.

Een anti-vertolking van lege dozen? Kritieken op het klimaatrechtvaardigheidsverhaal

Hierboven besprak ik hoe het bewegingsverhaal van klimaatrechtvaardigheid vorm kreeg doorheen kritieken op het als dominant gepercipieerde verhaal van uitstootmanagement. Het verhaal van klimaatrechtvaardigheid zelf staat echter ook niet vrij van kritiek uit sociale bewegingen.

Kenis en Mathijs (2014) analyseerden bijvoorbeeld het Climate Justice Action (CJA) netwerk ten tijde van de klimaattop in Kopenhagen in 2009. CJA bracht een vrij typisch antagonistische vertolking van het klimaatrechtvaardigheidsverhaal waarbij de invulling van 'systeemverandering' vooral draait om een afzetten tegenover het dominante verhaal. Daarbij blijft de verbeelde bestemming van die systeemverandering richting klimaatrechtvaardigheid eerder onbekend en slechts omschreven door algemene principes zoals autonomie, solidariteit en duurzaamheid. Deze 'anti-vertolking' kent met andere woorden een gebrek aan eigen concrete alternatieve invullingen. Dit vormt net een obstakel een breder publiek aan te spreken met een enthousiasmerend verhaal – wat nochtans nodig lijkt om systeemverandering te bekomen. Ook Bullard en Müller (2012) klagen aan dat het metakarakter van het klimaatrechtvaardigheidsverhaal geen echt overkoepelende strategieën omvat waardoor praktische en tactische vraagstukken onbeantwoord blijven. Ook bijna een decennium na datum lijkt deze kritiek relevant.

Bovendien kan een weinig concrete invulling van wat systeemverandering betekent net extra kwetsbaarheid voor coöptatie opleveren (Kenis en Mathijs 2014). Er is niets inherent aan het concept systeemverandering dat maakt dat het moet gaan via strijd van onderuit, richting een meer rechtvaardige en duurzame toekomst, noch over welk systeem het nu eigenlijk gaat. Een 'lege doos' kan makkelijk door anderen worden ingevuld voor doeleinden die een stuk minder sociaal of ecologisch zijn. Net zoals 'duurzaamheid' dat is, zijn de kernconcepten van het klimaatrechtvaardigheidsverhaal onderhevig aan interpretatie en dus aan strijd over de invulling ervan (Temper et al. 2018).

Tegelijkertijd kan de ambiguïteit van de kernconcepten van het klimaatrechtvaardigheidsverhaal ook constructief worden aangewend (Vandermoere 2019). Het

⁹ <http://climatejusticecamp.be/nl/systemische-strijd/>

¹⁰ <https://ineoswillfall.com/sociale-rechtvaardigheid/>

is eigen aan transformaties dat ze onzeker, open en onbepaald zijn (Temper et al. 2018). Het omarmen van die openheid kan ook net ruimte inhouden voor verkenning en experiment. Bovendien kan het zich afzetten tegenover een dominant verhaal ook net ruimte vrijmaken voor dergelijke exploratie (Kallis en March 2015). In die zin biedt klimaatrechtvaardigheid eerder een vertrek- dan een eindpunt, toont het eerder een richting dan een pad met een duidelijke bestemming.

Conclusie

De komende decennia zal de klimaatcrisis zich verder ontvouwen (Goodman 2016). Op basis van historische uitstoot zal de gemiddelde temperatuur voorlopig verder stijgen en zo de druk op maatschappijen verhogen. Het hangt daarbij mee af van de strijd om het verhaal hoe maatschappijen omgaan met de talrijke signalen van sociaal-ecologische ontwrichting.

In dit essay heb ik een deel van die strijd om het verhaal proberen te belichten. Ik focuste daarbij op het verhaal van klimaatrechtvaardigheid en hoe dit zich binnen de klimaatbeweging afzet tegenover een vermeend dominant verhaal van uitstootmanagement. Dat dominante verhaal wordt gekarakteriseerd door het zoeken naar een vrij technocratische consensus om de uitstoot van broeikasgassen te doen dalen binnen de heersende structuren. Dat verhaal wordt echter bekritiseerd wegens het uitblijven van grootschalige uitstootdaling, het negeren van gevestigde belangen en niet in rekening brengen van de vervlechting van klimaatverstoring met sociale en politieke ongelijkheden. Vanuit die kritieken groeide het verhaal van klimaatrechtvaardigheid. Dat richt zich net op die vervlochtenheid, en streeft naar systeemverandering door verschillende sociale en ecologische strijden met elkaar te linken. Hoewel verscheidene auteurs potentieel in dit verhaal zien om mondiale sociale bewegingen mee uit te bouwen, is het ook onderhevig aan kritiek: de kernconcepten van dit verhaal zouden te vaag zijn en te veel dienen om zich af te zetten tegenover het dominante verhaal terwijl het positieve alternatieven invullingen mankeert. Dat levert dan wel een duidelijke oppositie op, maar ondergraaft zo mogelijk de bijdrage aan de verhoopte systeemverandering.

Ik heb me in dit essay vooral gebaseerd op de eerder ideaaltypische vertolkingen van beide verhalen. De realiteit is uiteraard complexer: tussen de radicalere versie van klimaatrechtvaardigheid en het mainstreamverhaal van uitstootmanagement ligt een grote ruimte bevolkt door verschillende bewegingsgroepen. Bovendien is de realiteit ook dynamisch. De radicalere vertolking van klimaatrechtvaardigheid in België verminderde na de top van Kopenhagen in 2009 geleidelijk aan, maar stak terug de kop op vanaf 2018 met het ontstaan van Act for Climate Justice en Climate Justice Camp. Eerder gematigdere versies van het klimaatrechtvaardigheidsverhaal lijken in toenemende mate ingang te vinden bij groepen zoals de klimaatcoalitie of

Greenpeace. Die opgang lijkt mee beïnvloedt door de gele hesjes. Hun protest toont de kwetsbaarheid van als onrechtvaardig gepercipieerd klimaatbeleid: dat wordt niet enkel immoreel, maar ook ineffectief wanneer het op dergelijk verzet botst (Holemans 2018). Tegelijk kwam vanaf 2018-2019 een nieuwer verhaal van de 'klimaatnoodtoestand' de kop opsteken: vanuit urgentie riepen recente groepen zoals Youth for climate en Extinction Rebellion op tot respectievelijk spijbelacties en burgerlijke ongehoorzaamheid. Hun verhaal bevatte veel elementen van het uitstootmanagementverhaal, maar linkte die aan een nood tot politiserende versterking van 'business as usual' (Kenis 2021). Na verloop van tijd leken die groepen bovendien meer elementen uit het klimaatrechtvaardigheidsverhaal over te nemen. De vrij beperkte expliciete klimaatrechtvaardigheidsbeweging is in die zin maar een van de mogelijke vertolkers van een breder verhaal waarin de klimaatcrisis en de roep naar sociale rechtvaardigheid vervlochten zijn. Het blijft daarbij een open vraag hoe dit verhaal zich verder zal ontwikkelen, en welke materiële impact het zal hebben op de uitstoot en sociale ongelijkheden. Aan ons om ons in die openheid te bewegen en ze mee vorm te geven.

Literatuur

- Almeida, P. (2019) Climate justice and sustained transnational mobilization. *Globalizations*, 16(7): 973-979, DOI:10.1080/14747731.2019.1651518.
- Anshelm, J. en M. Hultman (2014) A green fatwā? Climate change as a threat to the masculinity of industrial modernity. *NORMA*, 9(2): 84-96, doi:10.1080/18902138.2014.908627.
- Bond, P. (2011) *Politics of climate justice: Paralysis above, movement below*. Jinju: Gyeongsang university of social sciences.
- Bruno, K., J. Karliner en C. Brotsky (1999) *Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice*. Verkregen op 1 november 2021, <https://www.corpwatch.org/sites/default/files/Greenhouse%20Gangsters.pdf>.
- Bullard, N. en T. Müller (2012) Beyond the 'Green Economy': System change, not climate change? *Development*, 55(1): 54-62, DOI:10.1057/dev.2011.100.
- Bushell, S., G.S. Buisson, M. Workman en T. Colley (2017) Strategic narratives in climate change: Towards a unifying narrative to address the action gap on climate change. *Energy Research & Social Science*, 28: 39-49, DOI:10.1016/j.erss.2017.04.001.
- Chatterton, P., D. Featherstone en P. Routledge (2013) Articulating climate justice in Copenhagen: antagonism, the commons, and solidarity. *Antipode*, 45(3): 602-620, DOI:10.1111/j.1467-8330.2012.01025.x.
- Climate Justice Camp (2019) *Systemische strijd*. Verkregen op 1 oktober 2019, <http://climatejustice-camp.be/nl/systemische-strijd/>.
- Cochez, T. en J. Walraven (2019) Klimaatontkenners in Vlaanderen: het netwerk ontrafeld. *Apa-*

-
- che*, 22 mei. Verkregen op 10 december 2021, <https://www.apache.be/2019/05/22/klimaatontkenners-in-vlaanderen-het-netwerk-ontrafeld/>.
- Corporate Europe Observatory (2021) Hundreds of fossil fuel lobbyists flooding COP26 climate talks. Verkregen op 10 december 2021, <https://corporateeurope.org/en/2021/11/hundreds-fossil-fuel-lobbyists-flooding-cop26-climate-talks>.
- CorpWatch US, Friends of the Earth international, Global Resistance, Greenpeace International, Groundwork South Afrika, Indigenous Environmental Network Nort America, Indigenous Information Network, Kenya. National Alliance of people's Movements India, National Fishworkers Forum India, Oilwatch Africa, Oilwatch International, Soutwest Network for Environmental and Economic Justice US, Third World Network Malaysia, World Rainforest Movement Uruguay (2002) *Bali Principles of Climate Justice*. Verkregen op 10 december 2021, <https://www.corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice>.
- Correia, M. (2021) Belgische volkswijken in de eerste linie van de klimaatchaos. *Apache*, 27 juli. Verkregen op 10 december 2021, <https://www.apache.be/2021/07/27/belgische-volkswijken-eerste-linie-van-klimaatchaos>.
- De Keyzer, M. (2016) All we are is dust in the wind: The social causes of a “subculture of coping” in the late medieval coversand belt. *Journal for the History of Environment and Society*, 1(1): 1-35, DOI:10.1484/J.JHES.5.110827.
- Demaria, F., F. Schneider, F. Sekulova en J. Martinez-Alier (2013) What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22(2): 191-215.
- Geels, F.W. (2014) Regime resistance against low-carbon transitions: introducing politics and power into the multi-level perspective. *Theory, culture & society*, 31(5): 21-40.
- Gesnat, G.N. (2015) *Still not loving COPs* [Press release]. Verkregen op 10 december 2021, https://www.buko.info/fileadmin/user_upload/gesnat/no-COP-en.pdf.
- Global Witness (2020) *Defending Tomorrow. The climate crisis and threats against land and environmental defenders*. Verkregen op 10 december 2021, https://www.globalwitness.org/documents/19939/Defending_Tomorrow_EN_low_res_-_July_2020.pdf.
- Goodman, J. (2016) The ‘climate dialectic’ in energy policy: Germany and India compared. *Energy Policy*, 99: 184-193.
- Goodman, J. (2017) Social Movement Participation and Climate Change. *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*, DOI:10.1093/acrefore/9780190228620.013.340.
- Gössling, S. en A. Humpe (2020) The global scale, distribution and growth of aviation: Implications for climate change. *Global Environmental Change*, 65: 102194.
- Hickel, J. en G. Kallis (2020) Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 25(4): 469-486. DOI:10.1080/13563467.2019.1598964.
- Holemans, D. (2018) Een rechtvaardig klimaatbeleid zal sociaal zijn of niet zijn. *Knack*, 2 december. Verkregen op 10 december 2021, <https://www.knack.be/nieuws/belgie/een-rechtvaardig-klimaatbeleid-zal-sociaal-zijn-of-niet-zijn/article-opinion-1401079.html>.
- InfluenceMap (2019) *Big Oil's real agenda on climate change. How the oil majors have spent \$1Bn since Paris on narrative capture and lobbying on climate*. Verkregen op 10 december 2021, <https://influencemap.org/report/How-Big-Oil-Continues-to-Oppose-the-Paris-Agreement-38212275958aa21196dae3b76220bddc>.

-
- IPBES (2019) *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Bonn: IPBES secretariat.
- IPCC (2021) Summary for Policymakers. In: V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu en B. Zhou (red.) *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kallis, G., C. Kerschner en J. Martinez-Alier (2012) The economics of degrowth. *Ecological economics*, 84: 172-180.
- Kallis, G. en H. March (2015) Imaginaries of Hope: The Utopianism of Degrowth. *Annals of the association of american geographers*, 105(2): 360-368.
- Kenis, A. (2021) Clashing Tactics, Clashing Generations: The Politics of the School Strikes for Climate in Belgium. *Politics and Governance*, 9(2): 135-145, DOI:10.17645/pag.v9i2.3869.
- Kenis, A. en E. Mathijs (2014) Climate change and post-politics: Repoliticizing the present by imagining the future? *Geoforum*, 52: 148-156, DOI:10.1016/j.geoforum.2014.01.009.
- Klein, N. (2014) *This Changes Everything. Capitalism vs. The Climate*. Londen: Lane.
- Lajarthe, F. en E. Zaccai (2017) Le mouvement de désinvestissement des énergies fossiles: une nouvelle phase de mobilisation pour le climat? *Vertigo, La revue électronique en sciences de l'environnement*, DOI:10.4000/vertigo.18265.
- Lamb, W.F., G. Mattioli, S. Levi, J.T. Roberts, S. Capstick, F. Creutzig ... J.K. Steinberger (2020) Discourses of climate delay. *Global Sustainability*, 3: e17.
- Latour, B. (2014) *On some of the affects of capitalism*. Copenhagen: Royal Academy.
- Levay, P.Z., J. Vanhille, T. Goedeme en G. Verbist (2020) *The association between the carbon footprint and the socio-economic characteristics of Belgian households*. Antwerp. Antwerpen: Herman Deleeck Centre for Social Policy.
- Marquardt, J. (2020) Fridays for Future's Disruptive Potential: An Inconvenient Youth Between Moderate and Radical Ideas. *Frontiers in communication*, 5(48), doi:10.3389/fcomm.2020.00048.
- Martin, M. en M. Islar (2020) The 'end of the world' vs. the 'end of the month': understanding social resistance to sustainability transition agendas, a lesson from the Yellow Vests in France. *Sustainability Science*, 16: 601-614, DOI:10.1007/s11625-020-00877-9.
- Martinez-Alier, J., I. Anguelovski, P. Bond, D. DelBene, F. Demaria, J.-F. Gerber ... V. Marín-Burgos (2014) Between activism and science: grassroots concepts for sustainability coined by Environmental Justice Organizations. *Journal of Political Ecology*, 21: 19-60, doi:10.2458/v21i1.21124.
- McGlade, C. en P. Ekins (2015) The geographical distribution of fossil fuels unused when limiting global warming to 2 °C. *Nature*, 517(7533): 187-190, DOI:10.1038/nature14016.
- Moor, J. de, M. De Vydt, K. Uba en M. Wahlström (2021) New kids on the block: taking stock of the recent cycle of climate activism. *Social Movement Studies*, 20(5): 619-625, DOI:10.1080/14742837.2020.1836617.
- Oreskes, N. en E.M. Conway (2011) *Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to global warming*. London: Bloomsbury.

-
- Otto, I.M., J.F. Donges, R. Cremades, A. Bhowmik, R.J. Hewitt, W. Lucht ... S.S. Doe (2020) Social tipping dynamics for stabilizing Earth's climate by 2050. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(5): 2354-2365, doi: DOI:10.1073/pnas.1900577117.
- Piggot, G. (2018) The influence of social movements on policies that constrain fossil fuel supply. *Climate Policy*, 18(7): 942-954, DOI:10.1080/14693062.2017.1394255.
- Polletta, F. en B.G. Gardner (2015) Narrative and Social Movements. In: D. Della Porta en M. Diani (red.) *The Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Schlosberg, D. en L.B. Collins (2014) From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3): 359-374, DOI:10.1002/wcc.275.
- Schouten, S. (2017) (De)politiseren van klimaatgovernance? Over de verschillende gezichten van de 'energieke samenleving'. *Sociologie*, 13(1): 45-59. doi: DOI:10.5117/SOC2017.1.SCHO.
- Swyngedouw, E. (2020) Klimaatactie in gele hesjes. *De postpolitieke impasse van de klimaatconsensus*. Brussel: VUB Press.
- Temper, L., D. McGarry en L. Weber (2019) From academic to political rigour: insights from the 'tarot' of transgressive research. *Ecological economics*, 164: 106379, DOI:10.1016/j.ecolecon.2019.106379.
- Temper, L., M. Walter, I. Rodriguez, A. Kothari en E. Turhan (2018) A perspective on radical transformations to sustainability: resistances, movements and alternatives. *Sustainability Science*, 13(3): 747-764, DOI:10.1007/s11625-018-0543-8.
- Vandepitte, E. en F. Vandermoere (2018) Tussen blockadia en academia: een publiek-sociologische exploratie van klimaatactivisme. In: F. Vandermoere, I. Loots, A. Bergmans en P. Raeymaeckers (red.) *Wetenschappers in actie: een publiek sociologische-benadering*. Leuven: Acco, 43-62.
- Vandepitte, E., F. Vandermoere en L. Hustinx (2019) Civil Anarchizing for the Common Good: Culturally Patterned Politics of Legitimacy in the Climate Justice Movement. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1-15, DOI:10.1007/s11266-018-00073-5.
- Vandermoere, F. (2019) Sustainability Transitions. In: W. Leal Filho (red.) *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Cham: Springer International Publishing, 1-5.
- Wilkinson, R. en K. Pickett (2010) *The spirit level: why equality is better for everyone*. London: Penguin.
-

Over de auteur

Ewoud Vandepitte studeerde moraalwetenschappen en sociologie aan de Universiteit Gent. Momenteel werkt hij aan de Universiteit van Antwerpen aan een doctoraat in de sociologie over hoop in de klimaatbeweging. Eerder schreef hij over thema's zoals klimaatrechtvaardigheid, publieke sociologie, het (on)civiele, de invloed van het anarchisme op hedendaagse sociale bewegingen en hoe bewegingsorganisaties collectieve actie organiseren.